

Limes – 2015

*A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve*

*Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II*

*Scholarly Annual
of Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute*

ISSN 2411-4081

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ Ф. РАКОЦІ ІІ

LIMES

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ

2015
Том ІІ

Берегово – Ужгород
2015

УДК 001.89
ББК 72.4
L74

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ
(протокол № 4 від 31.08.2015 р.)*

„LIMES” засновано у 2014 році та видається за рішенням Видавничої ради
Закарпатського угорського інституту імені Ф.Ракоці ІІ

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ №20762-10562Р від 08.05.2014 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Йосип Сікура, доктор біологічних наук, професор ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ (головний редактор);
Іштван Керестень, кандидат педагогічних наук, доцент ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ;
Роберт Бачо, кандидат економічних наук, доцент ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ;
Ернест Іванчо, кандидат медичних наук, доцент ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ ЗА ВИПУСК:

Ільдико Орос, кандидат педагогічних наук, президент ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ.

L74 LIMES : наук. вісн. Закарпат. угор. ін-ту ім. Ф. Ракоці ІІ = А. П. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve / М-во освіти і науки України, Закарпат. угор. ін-т ім. Ф. Ракоці ІІ = Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma, П. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola; редкол. : Й. Сікура (голов. ред.) [та ін.] = szerk. biz.: dr. Szikura J. (főszerkesztő) [és mások]. – Ужгород : Вид-во «Графіка» = Ungvár : «Grafika» Kiadó, 2015. – Том ІІ = ІІ. évfolyam. – 276 с. : іл. + табл. + діаграми. – Текст угор. та укр. мовами.

У «Limes» публікуються наукові статті викладачів та студентів Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці ІІ, а також дослідження українських та іноземних вчених угорською, та українською мовами. Видання об'єднує праці з біології, географії, інформатики, літератури, хімії, економіки, педагогіки, етнографії, історії та туризму.

УДК 001.89
ББК 72.7

ISBN 978-966-2303-16-2
ISSN 2411-4081

© Закарпатський угорський інститут ім. Ф. Ракоці ІІ, 2015

ISSN 2411-4081

UKRAJNA OKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYOS MINISZTERIUMA
II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA

LIMES

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

2015
II. évfolyam

Beregszász – Ungvár
2015

*Kiadásra javasolta: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa
(2015.08.31., 4. számú jegyzőkönyv).*

A „LIMES” 2014-ben alapított és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Kiadói Tanácsának határozata alapján jelenik meg.

**Nyomtatott tömegtájékoztatói eszközök állami nyilvántartásának igazolása:
széria: KB № 20762-10562P; kiadta: Ukrajna Állami Nyilvántartási Szolgálat 2014.05.08-án.**

SZERKESZTÉS:

dr. **Szikura József**, a biológiai tudományok kandidátusa, professzor, II. RFKMF;
dr. **Keresztény István**, a pedagógiai tudományok kandidátusa, docens, II. RFKMF;
dr. **Bacsó Róbert**, a közgazdasági tudományok kandidátusa, docens, II. RFKMF;
dr. **Iváncsó Ernő**, az orvostudományok kandidátusa, docens, II. RFKMF.

A KIADÁSÉRT FELEL:

dr. **Orosz Ildikó**, a pedagógiai tudományok kandidátusa, elnök, II. RFKMF.

A *LIMES* a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanárainak, hallgatóinak munkáit, valamint ukrain és külföldi tudósok magyar és ukrán nyelvű tanulmányait adja közre. Jelen kötet a biológia, földrajz, informatika, irodalom, kémia, közgazdaságtan, pedagógia, néprajz, történelem és a turizmus tudományágainak különböző területeit öleli fel.

A KÖTET TANULMÁNYAIBAN ELŐFORDULÓ ÁLLÍTÁSOKÉRT MINDEN ESETBEN A SZERZŐ FELEL.

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Nonprofit Zrt.

TARTALOM

M. С. ДНІСТРЯНСЬКИЙ: Політико-географічні образи макрорайонів України: актуальний аналіз в контексті перспектив формування загальнонаціональної ідентичності.....	9
BACSÓ RÓBERT: Az ukrajnai pénzügyi szolgáltatások állami szabályozásának fejlődése – kiemelten a hitelszövetkezeti szektor példáján.....	23
HIDI ÁGNES: Ifjúsági szerveződések jellegzetességei Kárpátalján.....	31
MOLNÁR JÓZSEF: Etnikailag vegyes házasságok a kárpátaljai magyarok körében.....	51
NAGY ISTVÁN: A Beregszászi járás méhészeinek felmérése.....	63
	
HUSZTI ILONA: A kárpátaljai nyelvpedagógia elmúlt tíz éve az empiria jegyében (Az idegen nyelvek oktatása terén történt változások, különös tekintettel az angolra).....	71
PALLAY KATALIN: A tehetséggondozás alakulásának vázлата az elmúlt két évtizedben Kárpátalján.....	93
SZANYI GYÖNGYI: A szabályfelismerő és szabálykövető képességek fejlesztése a törtek tanítása során.....	109
HORVÁTH ZOLTÁN: Az algoritmikus gondolkodás fejlesztése.....	115
NAGY FLÓRA BOGLÁRKA: A Polymer Project alkalmazási lehetőségeinek vizsgálata egy konkrét példán keresztül.....	125
	
GÖNCZY SÁNDOR – PAPP ISTVÁN – DOBOSI GÁBOR: A Szinyák-hegység (Kárpátalja) magmás komplexumának geokémiai vázлата.....	137
BERGHAUER SÁNDOR: A Szolyvai járás turisztikai adottságainak vizsgálata – idegenforgalmi magterületek kijelölése kvantitatív és geoinformatikai módszerek alkalmazásával.....	145
ОРШОЛЯ НОДЬ – ЛАСЛО ДЮРИЦЯ: Екотуризм – зв'язки національних парків та туризму на Закарпатті.....	161

RADVÁNSZKY FERENC: <i>Az őskeresztyén egyház identitásmotívumai a Szentírásban</i>	167
GÁL ADÉL: <i>Salánki kéziratos imádságos füzetek elemzése. Sarkadi Etelka kéziratai</i>	179
OROSZ JÚLIA: <i>Háborús emlékek női szemmel – egy élettörténet tanulságai</i>	189
VÁRADI ENIKŐ: <i>A csuhéból készült népművészeti tárgyak munkafolyamatának leírása</i>	197

KOMONYI ÉVA – BERNÁT NIKOLETT: <i>A vízminőség hatásának vizsgálata néhány mezőgazdasági növény magvainak csírázására</i>	205
ILLÁR MÁTÉ – KOLOZSVÁRI ISTVÁN: <i>A ráti bányatóban és a Latorca csapi morotvájának vízterében élő makrogerinctelen fauna összehasonlító faunisztikai vizsgálata</i>	217
JEVCSÁK SZINTIA – JEVCSÁK MELINDA: <i>A Ribesrubrum L., Ribesnigrolaria L. és Prunuscerasus L. egyes beltartalmi értékeinek változása különböző feldolgozási módszerek hatására</i>	223
HORVÁTH ERIKA: <i>A hóvirágok (Galanthus spp.) mint modell-növények a génökológia tartamkísérletek oktatásában</i>	229
КОРНИЧКО С.І. ТА ІН.: <i>Hobi copmu melicu – занорукa ваишого здоров'я</i>	239

SZUPERÁK ALEXANDRA: <i>Az emberi kapcsolatok ábrázolása Spiró György: Csirkefej című drámájában</i>	247
KATONA ANDRÁS: <i>Történelemtanítás a „végeken” egy világhatalom árnyékában – és ami utána következett (Szélgjegyzetek Szamborovszkyné Nagy Ibolya: Oktatáspolitikai és történelemtanítás a Szovjetunióban és Ukrajnában (1917–2010) c. könyvéhez)</i>	253
H. TÓTH ISTVÁN: <i>Hozzáadó (additív) szemléletű anyanyelvoktatás</i>	261
BÁRÁNY ERZSÉBET: <i>Egy nyelvészeti kutatás aktuális kérdéseiről</i>	265

ESEMÉNYNAPTÁR	269
----------------------------	------------

KIADVÁNYAINKBÓL	274
------------------------------	------------

HÁBORÚS EMLÉKEK NŐI SZEMMEL – EGY ÉLETTÖRTÉNET TANULSÁGAI*

OROSZ JÚLIA

Debreceni Egyetem, Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola, PhD-hallgató, 2. évfolyam

Kárpátalja XX. századi történelméből hiányzik a nő mint történelmi személyiség. A levéltárakban és könyvtárakban a hétköznapi nőkről csak minimális információkat szerezhetünk. Mindennapi életükről, tevékenységükről csekély az írott forrásanyag. Az utóbbi évtizedekben egyre elismertebb kutatási módszerré vált az oralthistory, mely interjúk készítésével gyűjt információkat múltbeli eseményekről. Milyen információkat szerezhetünk egy narratív interjúból? Olyan kérdés ez, mely már régóta és mind a mai napig foglalkoztatja a kutatókat. Jelen tanulmány egy kárpátaljai magyar településen élő nő élettörténetét mutatja be. Célom az életút elemzésén keresztül betekintést nyújtani egy nehéz női sors alakulásába.

ABSTRACT

В історії Закарпаття ХХ століття жінка як історична постать відсутня. В архівах та бібліотеках про звичайних жінок ми можемо знайти лише мінімальну інформацію. Про їхнє повсякденне життя, про їхню діяльність існують незначні писемні джерела. В останні десятиріччя все більшою популярністю користується метод дослідження oralthistory, який з допомогою інтерв'ю здобуває інформації про події, які відбулися в минулому. Яку інформацію ми можемо здобути з інтерв'ю? Це питання, яке вже здавна і донині цікавить дослідників. Дане дослідження демонструє історію життя однієї жінки, яка жила в одному закарпатському угорському поселенні. Моя мета – показати, як тяжко склалася доля жінки через аналіз її життєвого шляху.

BEVEZETÉS

A levéltárakban, könyvtárakban az egyszerű hétköznapi emberekről, azon belül is a nőkről nagyon ritkán és legtöbbször csak általános információkat szerezhetünk. Mindennapi életükről, tevékenységükről rendkívül kevés az írott forrásanyag. Ahhoz, hogy az átlagemberek élete láthatóvá váljon szélesebb közösségben, a szóbeli források, így a személyes életutak, élettörténetek, narratívák gyűjtése és elemzése szükséges. Az utóbbi évtizedekben egyre elismertebb műfajjá vált a mikrotörténeti kutatás¹

* A tanulmányt dr. Pallai László lektorálta.

¹ A mikrotörténelem egy viszonylag jól körülhatárolható kisebb egység vizsgálatát jelenti. A mikrotörténeti kutatások során a vizsgált tárgyat leszűkítik egyetlen eseményre, falura, lakóhelyi közösségre, háztartásra, vagy akár egy családra, egy egyénre. SZIJARTÓ M. ISTVÁN: A mikrotörténelem. In: Bódy Zsombor-Ö. Kovács József (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe*. Budapest, 2006, Osiris Kiadó. 500.

egyik legjellemzőbb módszere az oralthistory (szóbeli elbeszélés). Az oralthistory olyan módszer, amely interjúk készítésével gyűjt információkat múltbeli eseményekről és életmódokról. Megjelenését az 1920-as évekre tehetjük, viszont csak a 1960–70-es években talált igazi visszhangra és terjedt el mind nagyobb körökben.² Ezen irányzat alapműve, Paul Thompson 1978-ban megjelent *The Voice of the Past* című könyve, melyben a következőket olvashatjuk: „Az oralthistory, miközben saját szavaik felhasználásával visszaadja az embereknek a történelmet, egyúttal segíti is őket egy önmaguk által formált jövő kialakításában.”³

² KOVÁCS ÉVA: A narratív módszertanok politikája. *Forrás: szépirodalmi, szociográfiai, művészeti folyóirat*, 2011. 43. évf. 7–8. sz. 3–4.

³ PAUL THOMPSON: *The Voice of the Past: Oralhistory*. Oxford–New York, 1978, Oxford University Press. 265.

Kezdetekben rengeteg kritika érte az oralhistory-kutatásokat, mára viszont az életinterjúk készítése a társadalomtudományok elismert és közkedvelt módszerévé vált. A világ számos országában találhatunk oralhistory-központokat, archívumokat, ahol aktív tevékenység folyik.⁴ Az interjúkészítést több tudományág eredményesen használja, többek között a szociológia, néprajz, történelem, antropológia, csupán az alkalmazás formái között vehetünk észre némi eltérést. Sokan megkérdőjelezik az oralhistory források megbízhatóságát. Természetesen az ilyen jellegű források is kritikai ellenőrzésre szorulnak, akár csak az írott források. A kutatóknak fontos az elhangzott narratívákat összevetni más típusú forrásokkal, és csak azután felhasználni.⁵ Mind ezen túl meg kell említeni, hogy a műfaj képviselői nem az elmondottak bizonyítására a törekednek, hanem az átél tapasztalatok elbeszélésére. Az oralhistory alkalmazásával sem tudhatjuk meg biztosra, hogy egykoron mi történt valójában, inkább abban nyújt segítséget, hogy az adott személyek hogyan élték át az eseményeket és mit gondolnak arról, ami velük történt.⁶ Gyáni Gábor történész szerint: „Az orális történet ennek megfelelően a múlt olyan, az eseménytörténettel egyértékű olvasatához segíthet hozzá bennünket, amely elsősorban nem a múlt magyarázata, hanem annak megértése szempontjából fontos.”⁷

A továbbiakban egy életinterjú elemzését szeretném bemutatni, amelyet egy kárpátaljai többségében magyar lakta településen, ám orosz származású asszonnyal készítettem 2014 augusztusában és októberében. Emlékeinket, amikor feltárjuk mások előtt, egy összefüggő történet keretébe rendezzük, és úgy meséljük el. Tulajdonképpen „a jelen horizontjából feltároló múltat beszéljük el.”⁸ Niedermüller Péter szerint: „Az élettörténet

elmesélése, azaz az életpálya paradigmikus rekonstrukciója tehát nem események, történetek egyszerű leírása, hanem ezek ábrázolása, előadása, megjelenítése.”⁹

Interjúalanyom Olga¹⁰ néni, egy 87 éves asszony. Élettörténetét röviden a következőképpen foglalhatnánk össze: 1927. július 17-én született az oroszországi Zemljáncsena (Земляничина) nevű faluban, amely annak idején a Voronezska (Воронежская область) közigazgatási terület alá tartozott, 1954-től pedig a Belgorodi (Белгородской области) terület része lett. Olga néni egyszerű családban született. Gyermekkorában tragédiák sorozata érte, mely kihatással volt egész életére. Kiskorában átélte az 1932–33-as éhínséget. Szüleit korán elvesztette. 1937-be meghalt édesanyja. Apja újranősült, így a második világháború kitörésekor mostohaanyjával, annak fiával és édestestvérével éltek együtt. Édesapjuk kommunista volt, 1941-ben besúgták, elvitték és többet sosem látták. Valószínűleg 1942-ben meghalt. A második világháború kitörése válságos időszak kezdetét jelentette. Olga néniére és családjára komoly kihatással voltak a háborús események. Mostohaanyja elhagyta őket. Ketten maradtak a fiatalabb fiútestvérével, házukat lebombázták, így nagymamájukhoz költöztek. 1942. július 5-én falujukba betört a német hadsereg. Alig 15 évesen elvitték munkatáborba dolgozni, ahol kb. 2,5 évet töltött. Többek között megfordult Koselben, Krakóban, Hindenburgban. Miután a szovjetek felszabadították a németek által megszállt területeket, bevonult a seregbe. Elmondása szerint, saját döntése volt, hiszen nem volt más választási lehetősége. Először elsősegélyt nyújtott a fronton, később a kórházakban segédkezett. Sebesülteket láttak el, betegeket ápoltak, etettek, s tulajdonképpen ennek köszönhette későbbi szakmáját.

A háborús évek megrázkódtatása után, 1947 februárjában Kárpátaljára került, a lembergi

⁴ VÉRTESI LÁZÁR: Oralhistory. A szemtanúként elbeszélte történelem lehetőségei. *Aetas*, 2004. 19. évf. 1. sz. 78.

⁵ Uo. 163–164.

⁶ BÖGRE ZSUZSANNA: Személyes történelem. *Aetas*, 2007. 22. évf. 2. sz. 224.

⁷ GYÁNI GÁBOR: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Budapest, 2000, Napvilág Kiadó. 136.

⁸ Uo. 134.

⁹ NIEDERMÜLLER PÉTER: Élettörténet és életrajzi elbeszélés. *Etnographia*, 1988. 3–4. sz. 381.

¹⁰ Az interjúalany eredeti nevét az anonimitás tiszteletben tartása miatt megváltoztattam.

vasútvonal építésével. Bátyúban ismerkedett meg férjével, s itt telepedett le.¹¹ Olga néni akkor tájt még nem tudott magyarul, s férje szülei nem nézték jó szemmel kapcsolatukat. Így kénytelenek voltak egy ideig albérletbe költözni. Házasságukból két fiúgyermekük született. A háború után nehéz volt állást találni. Bátyú községben két egészségügyi intézmény működött, az akkor tájt körzeti feladatokat ellátó kórház és ambulancia.¹² Olga néninek vöröskeresztes igazolása volt, miszerint ápolóként tevékenykedett a háború ideje alatt, így munkát kapott a kórházban. Az 1950-es években a nővéri munkakör betöltéséhez diploma volt szükséges, emiatt 1954-től Munkácsra ment továbbtanulni. Két és fél évig dolgozott és tanult egyszerre, emellett nevelte gyermekeit. Tizenkilenc évet dolgozott a kórházban. Férjét 1978-ben veszítette el, fiai idővel megnősültek. Nyugdíjba vonulása után élete nagy részét az unokák nevelése és a háztáji munka elvégzése töltötte ki. Mára már tíz dédunokája van, s idősebbik fiával él egy háztartásba, magányosan.

AZ ELBESZÉLT ÉLETTÖRTÉNET FELDOLGOZÁSA

Miről informálhat minket egy narratív interjú? A narratíva mélyebb elemzése segítséget nyújt abban, hogy jobban megértsünk egy mondhatni átlagos, de mégis nehéz női sorsot, és ezáltal más hasonló történetet. Niedermüller Péter véleménye szerint „az élettörténet az egyén személyes és társadalmi identitásának szimbolikus manifestációja”, vagyis az egyéni élettörténet „egy közösségnek, egy társadalomnak, egy történeti szituációnak az egyéni élet szövetén átszűrődött

képét tartalmazza”.¹³ Az élettörténetek elemzésekor számolni kell az emberi emlékezet szelektivitásával, ugyanis az egyén legtöbbször a számára fontos dolgokra emlékszik vissza. Sőt az emlékek között úgymond fontossági sorrendet állít fel, amely az idő múlásával, nagyobb változások hatására jelentősen megváltozhat.¹⁴ Az élettörténetek feldolgozásának többféle módszere ismeretes, ám mivel minden egyes életút más és más, nem lehet sablonszerűen felhasználni azokat. A kutató az elemzés során magára van hagyva, s elkell döntenie miképpen, alkalmazza a már ismeretes technikákat.¹⁵

Az élettörténeteket általánosan nyolc szakaszra lehet bontani, ezek a következők: kora gyermekkor, iskoláskor, serdülőkor, fiatal felnőttkor és a munkásévek, családalapítás. Az ember élete sorsfordulókkal van telis-tele, melyek elemzése során ráébredhetünk milyen változásokon ment keresztül az egyén.¹⁶ Niedermüller Péter szerint azáltal, hogy a társadalomtudomány a hétköznapi embert választja kutatása tárgyává, lehetővé teszi az emberek életének megértését és interpretálását.¹⁷

Fontos kiemelni, hogy a terepmunka során nem strukturált interjút készítettem, hanem mélyinterjút. Arra kértem az interjúalanyomat, mesélje el élettörténetét. Elbeszélőmet két alkalommal kerestem fel, s az interjút magnóval rögzítettem. Az első látogatás 1,5–2 órára sikerült, amikor is igyekeztem az elbeszélést nem megszakítani különböző kérdésekkel, hiszen olykor a csend, a hallgatás hozza felszínre a melyén elhallgatott, akár traumatikus emlékeket. Második alkalommal az elmondott interjú szövegét lejegyeztem, s immár konkrét kérdésekkel, a pontosítás végett kerestem fel Olga nénit. Az elbeszélők számára mindig az életút elmesélésének elindítása okozza

¹¹ Bátyú (ukránul: Батьово, korábban: Бузлове) magyar többségű nagyközség Ukrajnában, Kárpátalján. A település a Munkácsi, Ungvári és Beregszászi járás találkozásában fekszik, az utóbbi járás legnyugatibb pontja, Beregszásztól 36 km-re található. BEREGSZÁSZI ANIKÓ: A kárpátaljai Battyú település. In Bakó Boglárka (szerk.): *Lokális világok. Együttélés a Kárpát-medencében*. Budapest, 2003, MTA Társadalomkutató Központ 321.

¹² BEREGSZÁSZI ANIKÓ, 2003. i. m. 326.

¹³ NIEDERMÜLLER, 1988, i. m. 386–387.

¹⁴ BÖGRE ZSUZSANNA: Élettörténeti módszer elméletben és gyakorlatban. *Szociológiai Szemle*, 2003. 1. sz. 156.

¹⁵ BÖGRE ZSUZSANNA, 2003. i. m. 157.

¹⁶ Uo. 159.

¹⁷ NIEDERMÜLLER PÉTER, 1988. i. m. 377.

a legnagyobb problémát. Olga néni egy kijelentéssel és egy fájó ponttal kezdett neki az elbeszéléshez, amelyet az interjú során többször újból felemlített: „*Ne vágyjon senki se nyugdíjra, mikor dolgozik az ember el van foglalva. Fiatal korom óta vándorkutya voltam, idegen, akinek nincs senkije. Ilyen az élet. Anyukám 1937-ben meghalt, apukám 1941–42-ben.*”

EMLÉKEK A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚRÓL AZ ÉLETTÖRTÉNETBEN

Olga néni az elbeszélés során megpróbálta betartani a kronologikus sorrendet, ám sokszor megfigyelhetünk időbeli előre- vagy hátraugrást. „*Mikor megkezdődött háború mostohaanyám volt, apám el volt fogva [...] mi ketten kutyák lettünk. Mostohaanyám megfogta fiát és elutazott anyjához, apjához, így mi ketten maradtunk testvéremmel. Mikor megkezdődött az 1932–33-as éhínség, én még kicsi voltam [...] mindent jöttek és elvettek.*”¹⁸ Fontos kiemelni Echmann Béla szavait, miszerint: „a narratívumokban alkalmazott időkezelés nem azonos a kronologikus idővel, hanem az ún. narratív kronológia szabályait követi. A narratív kronológia lényege, hogy a beszélő szubjektum a számára fontos eseményeket a lineáris kronológia széttrésztésével és új rendbe állításával, az idődimenzió sűrítésével, illetve tágításával, tömörítésével és széthúzásával éri el.”¹⁹ Emellett, ahogy elbeszélünk is kiemeli: „*Az ember már sokat el is felejt mondani.*” A narratíva első része jórészt a háborús időszakról szól, s arról ennek köszönhetően,

hogyan alakult az élete. Tragikus sorsuk alakulásáról így vall: „*Nem kívánom senkinek se, ahogy előre meséltem, maradtunk a testvéremmel ketten, sokszor sírtunk, éhezünk, sokszor féltünk. Ősszel vájtunk pici krumplit, szilkébe tettük oda főzni krumplit, testvérem csinálta a tűzet, akkor megfőtt, megettük, de utána hiába kerestünk. Azt mondja a testvér éhes vagyok, hát én is éhes vagyok (sír) [...] örültem, ha azt a kis vizet, egy kortyot megittam, rossz volt. Így nőttünk, mentünk, egy kis száraz kenyérért muszáj volt dolgozni, szolga voltunk, csórá szolga. Az egész fiatal éveket mennyit éhezünk testvéremmel, mennyit. Valaki, valaki megtartotta, adta erőt, segítséget, egészséget, hogy felnőttünk.*” Megjegyzendő, hogy életében a vallás sohasem volt meghatározó: „*Nem vagyok hívő, van valami, engem nem érdekel, természet megadja, nem adja [...] tiszteld meg az öregeket, ne lopt.*”

A második világháború időszaka, s Olga néni sorsának pontos alakulása csak zavarosan rekonstruálható az elbeszél narratívából. Ez valószínűleg a traumatikus emlékeknek köszönhető. Ahogyan Baumann Tímea írásában olvasható: „A háború időszaka egyetlen időtlen térként jelenik meg, amelynek se kronológiai rendszerezése, se statikus leírása nem lehetséges, csak az éppen felvillanó emlékek közlésében beszélhető el.”²⁰ Ehhez hasonlóan, Olga néni elbeszélésében a kronológiai sorrend teljes felborulása, s össze-vissza ugrálás figyelhető meg a különböző történetek elmesélése során. Fiatalon munkatáborokba került dolgozni, melyre így emlékezett vissza: „*Elvitettek este vagonba, akkor leszállítottak, kutyával kísérték az Odera partján, ott voltak lágerek. Dolgozni vittek. [...] Minden reggel 6 órára margarint kaptunk, kenyeret, 3 deci kávé, árpakávé, nem rossz kávé volt. Kimentünk fát hordani, rakni, fagyárba vagy papírgyárba mentünk dolgozni, vagonokba kellett hordani, gyorsan, gyorsan. Büntetést kaptál, ha nem jól csináltad.*” Többek között dolgozott papírgyárban

¹⁸ Az 1932–33-as éhínséget az ukrán nép legnagyobb nemzeti tragédiájaként tartják számon, mely a Szovjetunió által erőltetetten véghezvitt mindent átfogó kollektívizálás, a falusi lakosság vagyonfosztása, falvak teljes kirablásának a következménye volt. Halálos áldozatainak számát a mai napig nem lehet pontosan felbecsülni. A katasztrófa viszont nem csak az ukrán földeket érintette, hanem a Szovjetunió más területeit. Ezt a fenti visszaemlékezés is alátámasztja.

¹⁹ EHMANN BÉLA: Az egyén a történelem sodrában: a pszichikus időélmény egy típusa mint a kollektív élményuniverzum megteremtője. *Magyar Tudomány*, 2003. 1. sz. 38.

²⁰ BAUMANN TÍMEA: Női emlékezet a délszláv háborúra. *Kultúra és Közösség*, 2007. 2–3. sz. 105.

(Kosel, Németország), cukorgyárban, illetve a folyókon áthaladó uszályt javították (Hindenburg, Németország).

Arra a kérdésemre, hogy miért állt be a seregbe, a következőképpen felelt: *„Hát gyermekem, háború van, na kihez mégy, hova mégy? Se ide, se oda, az ember még fiatal, gyűjtöttek dolgozni. Muszáj volt dolgozni. Nálunk sokan mentek háborúba, fogok éhen halni?”* Így került el többek között Krakkóba is, ahol elsősegélyt nyújtott a sebesülteknek: *„Először voltunk Krakkóba elsősegélyt adni, etettük a betegeket, segítettünk kötést csinálni, után elszállították a kórházba. Na megmondom, nehéz volt, mindent az ember nem tud elmesélni. Éjszaka ébresztő, szaladás, ahogy a katonának, a lányok is puskát hordani, táskát hordani, sokan voltunk lányok [...], de muszáj volt, bírtunk. Az emberek ott, ahol jajgattak, mikor már csend van, menni kellett segítséget nyújtani. Sokat nem tudtunk megmentetni, elváltak [...] de megmondom, nem illő megmondani se, háború ideje alatt, ha kaptál, lelőttek, levágták a kötést, a lábat, így hamar gyógyul, nem sajnáltak.”*

Olga néni a háborús emlékek között azt is elmesélte, hogy a katonaságba a sok borzadalmak és a nagy szigorúság mellett, azért volt némi szórakozási lehetőség is: *„Volt ilyen is olyan is, de nagyon szigorú volt a katonaságba, nem olyan volt, mint most, szeretőznek, csókolóznak, akkor egyik helyből átküldtek a másikba, kellett viselkedni. Na ünnepek azok voltak, táncoltunk, volt olyan zene, amit néha-néha hallani most, foxtrott [...], de szerelem vigyázz.”* Olga néni elbeszélésben, a legtöbb esetben a múlt és a jelen összekötése állandóan észrevehető. *„Nagyon elpusztítottak mindent, nem csak embert, jószágot, a háború mindent elpusztított. Mi tartottunk tehenet, borjút. Ma már nem bírok.”* A nehéz helyzet ellenére sokszor kitűnik, hogy az élet mégis más volt, mint most – „talán jobb”: *Sok volt így is, úgy is, nem kell senkinek háború [...] nehéz volt élni, de valahogy nem olyan, mint most, barátságos volt [...] testvérek voltunk, nem sértettük egymást.*

BEILLESZKEDÉS ÉS NŐI KETTŐS TEHERVISELÉS A NARRATÍVÁBAN

A háborús időszak lezárulása után a kronológiai rend visszatér a narratívába, sőt Olga néni igyekezett minél pontosabban megadni a dátumokat. *„Én meg bekerültem vándorkutya ide. 1947-től itt lakok, februártól. Szavazás volt 1947. február 10-én, akkor jöttünk meg, akkor csináltuk a vasúti sínat.”*²¹ Olga néni életében óriási sorsfordulás figyelhető meg, hiszen számára teljesen idegen vidékre, Kárpátaljára, azon belül pedig egy magyar faluba, Bátyúba került.²² Itt ismerkedett meg jövődöbéli férjével, s ettől kezdve élete ide kötődik: *„Bátyúba ismerkedtem meg férjemmel, ő jött 1947 májusba haza (katonaságból), akkor kezdett udvarolni, nem sokáig udvarolt, 1948 augusztusba összejöttünk [...] nem volt hol lakni, anyós, rokonok nem akartak, pucér, nincs vagyona. Na hát én orosz voltam, ő meg magyar, nem engedték.”* Így öt évig, míg felépítették saját házukat, albérletben éltek. A család hozzáállás némileg érthető is, ha megnézzük a település nemzetiségi összetételét. A statisztikai adatok szerint a falu népessége 1944-ben 1898 fő volt, melyből 1880 magyar, 4 rutén és 14 egyéb nemzetiségű lakos volt. Sőt a község még az 1970–80-as években is magyarul telepedés volt, s csak elvétve találhattunk ukrán vagy orosz nemzetiségű családokat. Bátyú etnika szerkezete az 1980-as évektől kezdett folyamatosan megváltozni, mivel a vasút nagyirányú fejlődésének köszönhetően belső Ukrajnából egyre több szláv nemzetiségű család települt be.²³

A községben jelenleg is kétnyelvűség figyelhető meg. Olga néni, mikor ide került, egyáltalán nem beszélte a nyelvet: *„1947 februárba jöttem ide,*

²¹ 1947. február 9-én voltak a választások az Ukrán SZSZSZK Legfelsőbb Tanácsába. OFICINSZKIJ ROMÁN, FEDINEC CSILLA: *Kronológia 1944–1991*. In: Fedinec Csilla, Vehes Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra*. Budapest, 2010. MTA Etnika-nemzeti Kisebbségkutató Intézete. 355.

²² Bátyú státusát tekintve 1972-től nagyközség. BEREGSZÁSI ANIKÓ, 2003. i. m. 323.

²³ BEREGSZÁSI ANIKÓ, 2003. i. m. 323–324.

nem tudtam magyarul, mikor tudtam magyarul, először csúnya szavakat mondtam [...] Eszti néninél laktam, tegeztem, anyósomat is tegeztem.” Csernicskó István nyelvész a következőképpen ír a kétnyelvűség használatáról: „A kétnyelvűség legszembetűnőbb hatása a kódváltás és a szókölcsönzés, azaz amikor a kétnyelvű beszélők egyazon beszédeseményen (gyakran egyazon mondaton) belül átváltanak egyik nyelvről a másikra, illetve amikor első nyelvükbe a másik nyelvből emelnek át szavakat.”²⁴ Ennek alkalmazása észrevehető elbeszélőnk életében is, az interjú elkezdésekor a következőt mondta: „megérted beszéllek magyarul, hol oroszul”, aztán a későbbiekben kiegészíti: „mi megszoktuk magyarul megkezdünk beszélni, aztán oroszul. Én olvasni olvasom, meg kell írni meg is írnom magyarul. Beszélni nekem nehéz [...] a mai napig van, hogy nem tudom.”

Olga néni a bátyúi körzeti kórházban helyezkedett el, ahol egy rövid idő után már egészségügyi feladatokat láthatott el, melyre így emlékezett vissza: „akkor kezdődött tüdőbajos kórház 1948 elején, közkórház. Bulhálkó (főorvos) megjött 1948 szeptemberében, elmentem én ő hozzá. Azt mondja, figyelj ide, még nincs teli kórház, még nincs hely hol dolgozni, van hely vagy konyhába, vagy mosodába [...] á, mondtam nekik, megyek én mosni, mentem mosni, mostam. Azt mondja ő nekem, hallod, te fel vagy véve nővér [...]” Az 1950-es években már hivatalos diplomához volt szükség munkája betöltéséhez, ezért 1954-től Munkácsra ment tovább tanulni: *Úgyhogy dolgoztam 7-től 4-ig, 6 órától este mentem iskolába, 2,5 évig dolgoztam is tanultam is. Kitanultam laboránsnak, dolgoztam nővérnek is, laboránsnak is itt. 1951-ben megszülettem Lacit²⁵ [...] most már dekretet kapnak, akkor nem kaptak, megszülettem vagy két hetet itthon voltam, aztán mentem dolgozni. Vittem a gyereket dolgozni, megkötöttem*

a kocsiba, mikor volt idő ránéztem [...]. Mentem kenyérért sorba állni. Bözsi meg Ilonka vigyáztak néha Gabira, fizettem érte, míg dolgoztam. Így neveltem, nagyon nehezen neveltem a két fiút, nem baj.” A fent idézett részletből kitűnik, hogy a dolgozó nőknek mindig is problémát jelentett az anyaság és a munka összeegyeztetése, amit napjainkban a szakirodalom „kettős teherként” emleget. Az 1950-es években a bölcsődék, óvodák, amelyek mára már nagyban megkönnyítik a dolgozó nők életét, nem voltak úgy elterjedve. Emellett elbeszélőnk a férje szüeleire se számíthatott az unokák nevelésében, így magára volt hagyatkozva.

Az élet Olga nénit egy erős, határozott asszonyként alakította. A háborús megrázkódtatások ellenére, büszkén mutatta meg kitüntetésait, melyet az államtól kapott: a „Munka veteránja”²⁶ és a „Szülőföld védelmezője”²⁷ nevezetű medálokat, ezek mellett pedig minden tíz évben kapott a Nagy Honvédő Háború győzelmére emlékeztető medált (1950-ben, 1960-ban) adták.²⁸ Férje elvesztése után, gyermekeiben és az unokák felnevelésében találta örömét. *„Fiatal korom óta vándorkutya voltam, idegen, akinek nincs senkije. Utoljára mi lettem vándorkutya, egyedül vagyok [...] Mi már megyünk kifelé ebből a világból, ők most születnek [...] Ki tudja, még ma járkálok, holnap nem, már 88 éves vagyok, jövő már nekem nincsen.”*

Mire alkalmas egy narratív interjú? A történészek a történelmi események bizonyítását az írott, és nem a szóbeli forrásokra alapozzák. A társadalomtudományok képviselői között egyre több olyan mű, tanulmány, könyv, disszertáció jelenik meg, amelyek főként az oralhistory forrásokra támaszkodnak. Fontos megjegyezni,

²⁴ CSERNICSKÓ ISTVÁN: A magyar nyelv helyzete Ukrajnában a századfordulón. In: Hódi Éva (szerk.): *Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok* (Ada 1997. október 9., 10., 11.). Ada, 1997, Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület, 84.

²⁵ 1949-ben született első gyermekük, Gábor.

²⁶ Медаль „Ветеран труда” – az évek óta végzett lelkiismeretes munkáért tüntette ki a volt Szovjetunió veteránjait.

²⁷ Медаль „Захиснику Вітчизни” – Ukrajna állami kitüntetése azon háborús veteránok, személyek részére, akik védelmezték a hazát.

²⁸ Юбилейная медаль „50 лет Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.”

hogyan vannak olyan korszakok, mint például a szocializmus, amikor az emberek erős ideológia nyomás alatt éltek, s nem biztos, hogy az írott forrásokból kapható a legtisztább kép az akkori történésekről. Ennek okán nélkülözhetetlen a korszak szemtanúinak a felkeresése és velük folytatott beszélgetések lebonyolítása, mely a hivatalos dokumentumokat kiegészítve segít jobban megvilágítani adott eseményeket. Ezek az egyéni élettörténetek azáltal, hogy érdekes és értékes információkat szolgáltatnak a múltbeli dolgok-

ról, nemcsak hogy színesebbé, de érthetőbbé is tehetik és teszik a történelmet.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A tanulmány elkészítését a Collegium Talentum, az Edutus Főiskola keretében működő hálózatépítő tehetség-támogató rendszer támogatta.

IRODALOMJEGYZÉK

SZAKMUNKÁK

- BAUMANN TÍMEA: Női emlékezet a délszláv háborúra. *Kultúra és Közösség*, 2007. 2–3. sz. 102–112.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ: A kárpátaljai Bányó település. In Bakó Boglárka (szerk.): *Lokális világok. Együttélés a Kárpát-medencében*. Budapest, 2003, MTA Társadalomkutató Központ 321–332.
- BÖGRE ZSUZSANNA: Élettörténeti módszer elméletben és gyakorlatban. *Szociológiai Szemle*, 2003. 1. sz. 155–168.
- BÖGRE ZSUZSANNA: Személyes történelem. *Aetas*, 2007. 22. évf. 2. sz. 224–226.
- CSERNICKÓ ISTVÁN: A magyar nyelv helyzete Ukrajnában a századfordulón. In Hódi Éva (szerk.): *Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok* (Ada 1997. október 9., 10., 11.). Ada, 1997, Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület, 84–89.
- EHMANN BÉLA: Az egyén a történelem sodrában: a pszichikus időélmény egy típusa mint a kollektív élményuniverzum megteremtője. *Magyar Tudomány*, 2003. 1. sz. 36–47.
- GYÁNI GÁBOR: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Budapest, 2000, Napvilág Kiadó.
- KOVÁCS ÉVA: A narratív módszertanok politikája. *Forrás: szépirodalmi, szociográfiai, művészeti folyóirat*, 2011. 43. évf. 7–8. sz. 3–20.
- NIEDERMÜLLER PÉTER: Élettörténet és életrajzi elbeszélés. *Etnographia*, 1988. 3–4. sz. 376–389.
- OFICINSZKIJ ROMÁN, FEDINEC CSILLA: Kronológia 1944–1991. In Fedinec Csilla, Vehes Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra*. Budapest, 2010, MTA Etnika-nemzeti Kisebbségkutató Intézete. 352–366.
- PAUL THOMPSON: *The Voice of the Past: Oral history*. Oxford–New York, 1978, Oxford University Press.
- SZIJÁRTÓ M. ISTVÁN: A mikrotörténelem. In Bódy Zsombor – Ö. Kovács József (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe*. Budapest, 2006, Osiris Kiadó. 500–520.
- VÉRTESI LÁZÁR: Oral history. A szemtanúként elbeszélte történelem lehetőségei. *Aetas*, 2004. 19. évf. 1. sz. 158–172.

INTERJÚ

„Olga néni” (Készítés időpontja és helyszíne: 2014. augusztus 26., 2014. október 1., Bányó)

Наукове видання

L I M E S

Науковий вісник Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ
2015
Том ІІ

Угорською та українською мовами

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів

Видавництво «Графіка»
Ужгород

КОРЕКТУРА: *Г. Варцаба*
ВЕРСТКА: *В. Товтін*
ОБКЛАДИНКА: *K&P*

Підписано до друку 27.11.2015 р. Формат 60x84/8.
Папір офсет. Гарнітура: Times. Умовн друк. арк. 16,05. Тираж 250 прим.

Друкарня ТОВ «Папірус-Ф»
Ужгород, вул. Собранецька, 146/39